

A close-up portrait of Rik Peels, a man with brown hair, blue eyes, and a beard, wearing a light blue shirt and a grey jacket. He is smiling slightly and looking towards the camera.

Filosoferen over fundamentalisten

In 2019 kreeg hij een subsidie van 1,5 miljoen euro toegewezen voor een onderzoek naar fundamentalisme. Rik Peels (39) kon zich geen groter cadeau van de European Research Council voorstellen. De filosoof en theoloog die verbonden is aan de Vrije Universiteit Amsterdam legt verbanden tussen extreemrechts en radicaal links, denkt liever niet in termen van 'bedreigingen' en is ondertussen alert op religieuze ontwikkelingen wereldwijd. "Christenen zijn de meest vervolgte groep mensen op aarde."

*Door Thirza Westerbeke
en Cornelis Boon*

Als filosoof en theoloog schreef hij diverse boeken. Eén daarvan, 'God bewijzen', ontstond in samenwerking met Stefan Paas. Het boek laat zien op welke wijze Rik Peels onderzoek doet: Als filosoof en niet als religiewetenschapper. "Ik wil weten waarom we termen als 'fundamentalisme' gebruiken. Waarom bijvoorbeeld extreemrechtse mensen fundamentalistisch kunnen zijn maar Jihadisten niet zo goed. Waar ligt de overeenkomst tussen deze twee tegenpolen? Die overkoepelende vraag is mijn focus, niet het veldwerk, dat kunnen anderen veel beter."

Fundamentals

Voordat Peels daar voorzichtig zijn gedachtespinsels over uitstalt, geeft hij eerst een definitie van het begrip dat dateert uit de late 19e eeuw. "Fundamentalisten zijn eigenlijk zelf met het begrip fundamentalisme gekomen," legt Peels uit. "Het ging dan vooral om christenen die bepaalde 'fundamentals' als zaken zagen waaraan niet getwijfeld mocht worden. Denk aan Bijbelse principes die betrekking hebben tot de goddelijkheid van Christus en de onfeilbaarheid van de Bijbel. Daaraan mag niet getwijfeld worden. Zulke stellingen worden geformuleerd in reactie op moderne ontwikkelingen in de theologie en de ethiek. Van lieverlee zie je zulke dingen ook in andere religies gebeuren. Het jodendom, de islam en ook het hindoeïsme gaat het niet voorbij. Fundamentalisme is dus een reactiebeweging. De term wordt steeds breder gebruikt."

Nashville

Met het onderzoeksproject Extreme Beliefs buigt Peels zich met een team van filosofen, theologen en wetenschappers over deze term en over de vraag wat iemand nu tot een fundamentalist maakt. Hij schetst een voorbeeld: "Veel mensen zullen zeggen dat de Nashvilleverklaring fundamentalistisch is, omdat daarin homoseksualiteit wordt afgewezen. Probleem is dat de kerk in bijna de hele geschiedenis homoseksualiteit heeft afgewezen. Hetzelfde geldt voor de Islam en voor zo ongeveer heel Afrika. Die zou je dan allemaal als fundamentalistisch moeten bestempelen en dan verliest de term zijn betekenis. Wat de verklaring eerder fundamentalistisch maakt is het letterlijk-historische lezen van de Bijbel zonder oog voor context en interpretatie. Ook heeft het document een niet pastorale toon.

Het is gewoon fantastisch dat we dit soort dingen met zo'n team mogen onderzoeken. Tot nu toe zijn we heel interessante zaken tegengekomen. Het proces van wetenschappelijk onderzoek doen verloopt natuurlijk grillig. Een duidelijk zicht op wat de resultaten worden, hebben we daarom nu nog niet. Maar uiteindelijk komen alle resul-

taten publiek toegankelijk op de website. En er komen boeken aan. Dat zeker," grijnst Peels.

Bijbelteksten

Denkt de filosoof dat er in Nederland de laatste decennia meer sprake is van fundamentalisme? Peels denkt even na. "We hebben wel last van mensen met extreme denkbeelden," merkt hij dan op. "Denk maar aan extreme moslims (islamisten), maar ook aan rechts- of links- extremisme. Waar ik vooral naar geïnteresseerd ben is wat deze groepen gemeenschappelijk hebben. Zo zie je dat hun acties altijd een tegenreactie zijn. Fundamentalisten reageren op bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen die zij als gevaarlijk en bedreigend zien. Daarop formuleren ze stellingen waar, huns inziens, niet aan getwijfeld mag worden. Dit zie je ook bij sommige christenen. Ze zoeken dan hun zekerheid in een letterlijke opvatting van de Bijbel. Met vier of vijf Bijbelteksten willen ze complexe problemen oplossen, terwijl daar altijd interpretatie en context voor nodig is."

Volgens Peels vertaalt zo'n fundamentalistische insteek zich vaak naar een vijandige reactie naar buitenstaanders. "Fundamentalisten denken nogal eens zwart-wit; in termen van absoluut goed en absoluut kwaad. Zij zijn goed en de buitenstaander is hét kwaad. Er zit niets tussenin. De waarheid is dat de werkelijkheid complex is, met allerlei mogelijke tussenposities. Ideeën hebben vaak goede en minder goede kanten. Het is zelden zwart-wit."

Overigens valt fundamentalisme heel goed te begrijpen, volgens Peels. "Je leest in je Bijbel, je leeft eruit, het is een licht op je pad. En dan heb je ineens theologen die de historisch-kritische methode ontwikkelen en de historiciteit van heel wat Bijbelpassages in twijfel trekken. Dan valt jouw beeld van de Bijbel in stukken en dat kan heel bedreigend aanvoelen."

Tussenpositie

Is de SGP ook fundamentalistisch? De filosoof moet even glimlachen. "Ik wil niet alles over één kam scheren. Maar eerlijk is eerlijk, fundamentalisme is wel te vinden in bepaalde delen van de reformatische achterban, denk ik. Een concreet voorbeeld is de Nashvilleverklaring die ik eerder al noemde. Er werd een verklaring opgesteld als tegenreactie en niet vanuit een vrijmoedige christelijke benadering van seksualiteit. Vooral de eerste versie hiervan was niet pastoraal."

Zulke dingen zouden beter kunnen volgens Peels. "Om te beginnen zou er niet een document de wereld in geslingerd moeten worden wat homoseksualiteit zo direct veroordeelt. Homoseksualiteit is een te complex thema



dat beter in een persoonlijk gesprek tot zijn recht komt. Fundamentalisten moeten rekening houden met de hele context. Er zijn ook mogelijkheden om een tussenpositie in te nemen. Door vrijmoedig keuzes te maken over wat jij als het goede leven beschouwt en dat te onderbouwen, kan een fundamentalistische neiging voorkomen worden," denkt Peels. Hij loopt naar zijn boekenkast en haalt 'Zoeken naar het goede leven' van collega Stefan Paas tevoorschijn. "In dit boek zegt Paas dat elk mens zich moet oriënteren op wat hij als het goede leven ziet in een oprechte overtuiging dat dat leven heilzaam is voor iedereen. Dan ga je als vrij christenmens op zoek in plaats van in de eerste plaats in actie te komen tegen 'gevaarlijke ontwikkelingen'."

SGP beginselen

Volgens Peels betekent dat overigens niet dat iedereen zijn eigen godsdienst gelijk moet stellen aan andere godsdiensten. "Christenen belijden dat Christus uit de dood is opgestaan. En een moslim gelooft dat de definitieve openbaring in Mohammed heeft plaatsgevonden. Dat soort verschillen moet je niet uitvlakken; dat is neerbuigend." Christelijke politici mogen daarom uitkomen voor hun standpunt dat het christendom meerwaarde heeft in de samenleving, vindt Peels. "De realiteit is echter dat we leven in een pluriforme samenleving. In onze samenleving kunnen moslims, hindoes, joden, christenen en seculiere mensen naast elkaar leven. Dat is heel mooi. Tegelijkertijd is het de kunst om niet alleen naast elkaar te leven, maar ook samen te leven. Ik geloof dat je dan als mensen met een verschillende levensbeschouwing elkaar niet moet dwarszitten, maar juist dankbaar gebruik moet maken van deze pluriformiteit. Vaak valt er wat te leren van elkaar."

Een tweede les die Peels trekt uit het verleden is dat de kerk ook tot bloei kan komen in een minder dominante positie. "Juist in een dominante positie krijgen mensen macht. En macht is iets waar gevallen mensen moeilijk op een goede manier mee om kunnen gaan. Als christenen aan de rand van de samenleving, kunnen we juist uitstralen wat de liefde van Christus inhoudt. Op die manier zijn we een lichtend licht en een zoutend zout in de samenleving."

Staatsbezoek

Hoe mooi het ook is dat christenen in Nederland veel vrijheden genieten, er zijn ook delen van de wereld waar dit niet zo is. In Nederland genieten christenen veel vrijheden. Dat is mooi, maar er zijn ook delen van de wereld waar dat niet zo is. Ziet de filosoof bedreigingen voor christenen wereldwijd? Het is lang stil. Peels werpt een blik uit het raam en merkt dan glimlachend op: "Ik denk niet zo in termen van bedreigingen. De fundamentalist

denkt juist in termen van bedreigingen. Bedreiging klinkt alsof Poetin voor de deur staat.

Maar als je het dan toch hebt over hoe het christendom bedreigd wordt, is het denk ik eerlijk om te zeggen dat die bedreiging net zo goed van binnenuit kan komen. Denk bijvoorbeeld aan secularisatie. Secularisatie begint al met onszelf. Uiteindelijk is het waar je verlangens op gericht zijn, zoals Herman Paul heeft laten zien. Een mooier huis? Een chiquere auto? Of is het God zelf? De verlossing in Christus? Nee ik geloof dat je toch voor de grootste bedreiging niet moet kijken naar de boze buitenwereld, maar naar je eigen hart."

Dat er ondertussen veel tegen het christendom opkomt, beaamt Peels volledig. "Christenen zijn de meest vervolgdde groep mensen op aarde. Het is denk ik goed als de politiek daar blijvend bewustwording over creëert. Vervolging van christenen is schending van mensenrechten. Dat moet gewoon een belangrijk thema worden in gesprekken. In staatsbezoeken wordt de onderdrukking van Oeigoeren door China vaak aangekaart. Dan moet het net zo goed over christenvervolging gaan."

Niet naïef

"Als christenen moeten we er altijd rekening mee houden dat bepaalde vormen van lijden horen bij het christen-zijn. Het hangt heel erg van de omstandigheden af, welke gestalte dat lijden krijgt. Maar ik zou voorzichtig zijn om te zeggen: 'vervolging hoort erbij'. We moeten zeker nuchter blijven en niet in de slachtofferrol kruipen, zoals je nu wel eens ziet gebeuren.

Anderzijds mogen we ook niet naïef zijn. Terecht wordt het Defensiebudget nu opgeschroefd. Bedreiging en vervolging van bevolkingsgroepen of zelfs hele landen (denk aan Oekraïne) blijven altijd bestaan. Besef dat we handelen in een gevallen wereld, waarin het nooit perfect wordt. Bid daarom voor christenen die vervolgd worden en net zo goed voor hen die deze christenen vervolgen. Laten we tegelijkertijd vooral dankbaar zijn voor de vrijheid die wij hebben. Er zijn in ons land nog zoveel mensen die het goede zoeken voor religieuze groepen. Daar moeten we ook oog voor hebben."

Er valt weer een pauze. Peels laat zijn gedachten even gaan over wat hij gezegd heeft. "Als je wilt voorkomen dat je fundamentalist wordt," besluit hij dan peinzend. "richt je dan op de navolging van Christus en niet op de dingen waar je je tegen wil afzetten. Dat is christelijker en ook eindeloos veel aantrekkelijker." ◀

INFORMATIE

Voor meer informatie over het onderzoeksproject van Peels, zie: <https://extremebeliefs.com/nl/>